

Hemtentamen i filosofi B – 2004

av Joni Stam

* Fråga 1	sid.1
* Fråga 2	sid.2
* Fråga 3a	sid.4
* Fråga 3b	sid.6
* Fråga 3c	sid.6
* Fråga 4	sid.7
* Fråga 5	sid.8

1. I sitt brev till Marcus Herz den 21 februari 1772 konstaterar Kant att han har förbisett frågan "hur kan det vara möjligt att en föreställning (här = ett rent begrepp) refererar till ett föremål utan att på något sätt vara affekterad av detta". Hur skulle Kant svara på den frågan under sin kritiska period?

Kant genomför en sk copernikanska revolution inom filosofin, en förändring av perspektivet lika omvälvande som Copernikus genomförde inom astronomin.¹ Den copernikanska revolutionen förklarar hur det är möjligt att en föreställning refererar till ett föremål utan att affekteras av det. Denna revolution är en kritik mot både empirismen och rationalismen. Han vill undvika empirisk skepticism och rationalistisk dogmatism. Den copernikanska vändningen innebär att det är föremålen som måste rätta sig efter kunskapen. Kant introducerar alltså ett nytt förhållningssätt till subjekt och objekt: kunskapen ska inte längre rätta sig efter objektet, utan objektet ska rätta sig efter vår kunskap. Objektiva föremål konstitueras alltså först på grundval av subjektets föregående aprioriska prestationer. Beträktaren/aktören är subjektet och med objekt menar Kant föremålet såsom *framträdelse*² bestämd av förståndet. All kunskap om objekt börjar med erfarenheten. Sedan formas objektet av subjektet. Alla intryck antar den form som vi påför dem. Därefter eller i samma stund formas sinnesintrycken av åskådningsformerna rum och tid. När sinnesintrycken sedan är begreppsligade når vi erfarenhet. Ting i sig (objektet) blir till genom att vi (subjektet) formar det. Det enda man kan veta riktigt säkert är det som man själv lagt in i tingens eller fenomenens begrepp. Det man själv lägger in får förstås inte härröra från några personliga förutfattade meningar annars blir det subjektivt belastat. Naturen är därför inte något objektivt existerande utan utgör i viss mening vår egen skapelse. För att nå objektiv kunskap om tingen ska man inte gå till själva tingen utan begreppen av dem; det är det som är den copernikanska vändningen. Rena åskådningsformer har sin rot i själva kunskapssubjektet, inte i föremålen. Därför är människan principiellt avskild tingen i sig.

¹ Att kritisera den tolemajiska världsbilden och anse att solen är universums centra.

² Det kan inte finnas framträdelse utan något som framträder: en framträdelse kan inte vara någonting i sig själv utanför vårt föreställningssätt. Framträdelse utgör den empiriska världen och måste motsvaras av något som existerar oberoende av den, men för att en oändlig cirkel inte ska uppkomma måste framträdelsen vara i en relation till ett föremål som är oberoende av sinnligheten.

2. Förklara Kants distinktion mellan analytiska och syntetiska omdömen. Vad svarar Kant – eller åtminstone borde svara – på sin fråga “hur är syntetiska omdömen möjliga a priori?”

All mänsklig kunskap är antingen analytisk eller *aposteriori*³. Jämte den logiska och den empiriska kunskapen existerar ett tredje slag av mänsklig kunskap: syntetisk kunskap *a priori*⁴. Syntetiska sanningar a priori kan inte härledas ur logikens lagar. De kan (in)ses utan erfarenhetens hjälp och nås genom eftertanke och intuition. Kants strävar efter att generellt påvisa grunden till möjligheten av syntetiska omdömen a priori. Han frågar sig hur syntetiska omdömen är möjliga a priori? Det finns tre huvudfrågor inom tolkningen av denna fråga:

- 1) Genetisk-psykologisk tolkning: Hur är det möjligt att det finns syntetiska omdömen a priori? Kunskapen är enligt Kant framträdelser som tänks som föremål i enlighet med kategoriernas enhet: kunskap är ett mentalt fenomen. Kunskapen uppkommer när medvetandet i en serie processer ”syntetiserar” de isolerade sinnesintrycken.
- 2) Analytisk-psykologisk tolkning. Denna tolkning är väldigt lik föregående; enda skillnaden är att här ses det till människan färdighet att dra analytiska slutsatser och intuitivt känna av objekt och fenomen.
- 3) De logiska tolkningarna. Inom geometrin, aritmetiken och den rena naturvetenskapen finns bevis som visar på att syntetiska satser a priori är möjliga. Hur kan syntetiska omdömen bekräftas (be justified) eller verifieras a priori?

Svaret på fråga nummer ett kan besvaras enligt följande: Om transcendental idealism⁵ är korrekt då är syntetiska omdömen a priori möjliga. Tolkning nummer två och tre är de som Kants teorier tydligast kan anknytas till. Kant söker bevis, men endast isolerade fallspecifika bevis räcker inte för Kant, utan han söker generella transcendentala bevis. Tyvärr ger Kant inga tydliga svar på frågan om syntetiska omdömen a priori är möjliga, därför har tolkningarna blivit många och här är ännu ett försök.

Inledningsvis måste vi gå till erfarenheten som är grunden till all kunskap. Det i erfarenheten givna skiljer Kant i materia (given *aposteriori*) och form (given *a priori*). Materia når vi med hjälp av sinnligheten, form når vi genom förståelse. Materia är passiv genom att den är vad den är, medan form är spontan genom att den styrs av varje enskilds tänkande. En av sinnena upplevd åskådning kallas för förmimelse. Genom förmimelse uppstår företeelsens materia. Formen är det som ordnar och strukturerar det mångfaldiga som finns i varje unik företeelse. Materia är kaotisk innan formen hjälper till att reda upp och få ordning på förmimelsen: först då kan det uppstå erfarenhet. Det är tack vare sinnena som föremålen blir givna för oss: all kunskap begynner med erfarenheten. Genom sinnena har vi en åskådning eller intuition av något verkligt. Det är med hjälp av förståndet föremålet blir tänkt och vi bildar oss begrepp. Begreppet kräver åskådning annars är det *tomt*, åskådning i sin tur utan begrepp är *blint*.

Sedan till distinktionen mellan analytiska och syntetiska omdömen. Kant förutsätter att ett påstående har logisk subjekt-predikatform. Ett ”normalt” omdöme enligt Kant

³ Baserad på iakttagelse och induktion

⁴ Nödvändighet och sträng allmängiltighet är säkra kännetecken för kunskap a priori.

⁵ Transcendental idealism innebär att föremål måste *konstrueras* som erfarenheter eller åskådningar.

innehåller ett subjekt som tilldelas ett predikat. Detta är grundformen och om predikatet finns implicit i subjektet är omdömet analytiskt, i annat fall syntetiskt. "Alla ungar är ogifta" och "Alla kroppar är utsträckta" är analytiska omdömen eftersom subjektet "ungkarl" implicit innehåller predikatet "ogift" och subjektet "kropp" implicit innehåller predikatet "utsträckt". "Alla svanar i dammen är vita" är däremot syntetiskt eftersom "svanar i dammen" inte innehåller predikatet "vit". I detta exempel innehåller predikatet något mer än vad som finns i subjektet: påståendet ökar vår kunskap. Omdöme är expansivt genom att det lägger något nytt till subjektets begrepp. Ett analytiskt omdöme däremot är explikativt genom att prediktionen utvecklar vad som redan är tänkt i subjektet.

I syntetiska omdömen ligger alltså predikatet utanför subjektets begrepp. Vad som gör ett omdöme syntetiskt är att något tillsätts; ett "x" som ligger bortom subjektets begrepp. Syntetiska omdömen kräver, i motsats till analytiska omdömen, intuition. För att upptäcka att något är a priori räcker det i princip med att inse dess möjlighet; att intuitivt förutsäga dess existens. Intuition krävs i alla syntetiska omdömen. Det "x" som förklarar syntetiska omdömen a priori nås via ren intuition. Rum och tid är stöd för denna intuitiva blick. Rummet är ett yttre tillstånd av intuition, tiden däremot ett inre tillstånd och båda möjliggör all intuition. Både rum och tid är transcendentala, empiriskt verkliga, men också transcendentalt ideala – former av intuition. Alltså: principen för syntetiska omdömen är att alla syntetiska omdömen är möjliga enbart i relation till begreppslig intuition. I syntetiska omdömen subsumeras intuitionen begreppet: ren intuition skapar grund för alla syntetiska omdömen a priori.

Avslutningsvis: här ovan har vi svarat på frågan om syntetiska omdömen a priori är möjliga, men Kants fokus ligger istället på *hur* syntetiska omdömen a priori är möjliga. Kants övergripande projekt i *Kritik av det rena förnuftet* är att besvara "how-questions". Om man ska söka rätt på hur syntetiska omdömen a priori är möjliga måste man se till de villkor som gör det möjligt för oss att veta om omdömen är syntetiskt a priori eller inte. En tolkning är att tidslighet och rumslighet är dessa villkor för att ett fenomen skall kunna förekomma i vår erfarenhet. Därav kan vi oberoende erfarenhet veta att alla fenomen måste ha en plats i tid och rum. Ett känt illustrerande exempel är de gula glasögonen. Om du tar på dig ett par glasögon med gulfärgade glas kan du på förhand vara förvisad att allt du ser kommer att vara gulfärgat. Att vi vet att triangelns vinkelsumma är två rätta eller att en rät linje är den kortaste sträckan mellan två punkter beror på att vi bär "euklidiska glasögon". En annan tolkning är att se till Kausalsammanhanget som utgör i lika hög grad som tid och rum ett villkor a priori för erfarenheten. Men nödvändighet kan inte bevisas av erfarenheten som t ex Hume hävdar. Den kan inte heller på analytiskt vis härledas ur definitioner och begrepp. Kausalitet är syntetiskt a priori. Vår erfarenhet är underkastad tid, rum och kausalitet. Kant har räddat Newtons värld undan Humes skepticism.

Nu till bevisningen att syntetiska omdömen a priori är möjliga. Jag börjar med en kort presentation av ett naturvetenskapligt och ett metafysiskt perspektiv. Materians kvantitet är oförändrad och inom rörelse måste verkan och motverkan alltid vara varandra lika. Dessa påståenden från naturvetenskapen är syntetiskt a priori. Även metafysiska påståendet "världen måste ha en första början" är syntetiskt a priori. Jag tänkte dock lämna dessa världar för att träda in i matematikens och geometriens universum vilka utgör Kants underlag i bevisningen av hur syntetiska omdömen a priori är möjliga. Matematiska och geometriska är nödvändiga och inte avhängiga/beroende erfarenheten vilket exemplen nedan illustrerar. Inom

matematiken kan vi använda oss av exemplet: $4+5=9$ är syntetisk; predikatet "9" finns inte implicit i "4", "+" eller "5". Aprioriskt är likväl själva talet som inte (nödvändigtvis) förstås med hjälp av sinnen (empiriskt), utan genom abstrakt logiskt tänkande. De mer komplicerade matematiska talen/satserna inser vi genom att bevisa dem utifrån enklare satser som vi har omedelbar diskursiv eller intuitiv kunskap a priori. All kunskap a priori är diskursiv eller intuitiv. Som ett geometriskt exempel kan vi använda oss av: triangelns vinkelsumma är lika med två rätta är en syntetisk sanning a priori. Denna sanning är oberoende erfarenheten och predikatet: "två rätta vinklar" finns inte att hitta i begreppet "vinkelsumma". Eftersom matematikens och geometriens idealiserade begrepp i ett abstrakt rum rättar sig efter människans åskådningsförmåga är det fullt möjligt att med hjälp av mentala operationer övertyga sig själv att påståendena är syntetiskt a priori. Kant söker inte det vi *ska* tänka till det givna begreppet utan vad vi *verkligen* tänker in i det. Slutsatsen är att syntetiska omdömen a priori är möjliga därför att det finns vissa former, i alla objekt, som är villkoret för ordnade erfarenheter. Exempelen är inte premisser utan konklusioner; bevisets mål. Eftersom metafysiska omdömen måste vara syntetiskt a priori så måste konklusionen vara att matematikens och fysikens vetenskapliga karaktär är syntetisk a priori. Exempelen styrker alltså metafysikens existensberättigande som vetenskap.

3a) Vad är den metafysiska deduktionens uppgift och dess relation till den transcendentala deduktionen? Vad säger Kant om relationen mellan logiska omdömesformerna (eller funktionerna) och kategorierna?

Metafysiken för Kant är vetenskapen om det mänskliga förnuftets gränser. Ren metafysik innehåller inte några empiriska grundsatser, därför söker Kant efter de grundsatser som inte själva är betingade av andra grundsatser, som ligger *före* all erfarenhet: ursprunget till vårt objektiva vetande. Den yttersta grundvalen för erfarenheten ligger bortom all erfarenhet; meta fysiken. Läger vi till en slutledningsprocess: deduktion ("justification") får vi fram den *metafysiska deduktionen*. Dess främsta uppgift är att analyserar vår förståelse av begreppen. Den innehåller en förklaring av hur rena begrepp av förståelse är framställda för oss. Rena begrepp är "ren tanke" och refererar till objekt a priori. Den metafysiska deduktionen anlitas för att finna de rena förståelsbegreppen och vad dessa består av.

I den *transcendentala deduktionen* ställs frågan hur det är möjligt för syntetiska omdömen a priori att härledas ur kategorierna. Syntetiska omdömen a priori är möjliga genom transcendental deduktion. Det transcendentala är allt det som vi redan förutsätter när vi tänker oss något varande.

Med hjälp av den transcendentala deduktionen visar Kant hur metafysiken är möjlig. Som grundval till denna deduktion använder Kant sig av syntetiska element a priori. Den transcendentala deduktionen är en undersökning av det aprioriska. Den förklarar på vilka vis aprioriska begrepp kan vara relaterade till föremål. När bevis från erfarenheter inte är tillräckliga anlitas den transcendentala deduktionen. Den visar på att all kunskap består i en förbindelse av en mångfald föreställningar (åskådningar eller begrepp) till en enhet: en syntes. Denna syntes är oåtkomlig via sinnen för de är receptiva; det som krävs är spontanitet (inbillningskraft) i förståndshandlingen som åstadkommer syntesen. All sinnlig åskådning behöver tänkandets enhetsstiftande funktion för att bli kunskap. Grunden för detta ligger det transcendentala "jag tänker" vilket bestäms av kategorierna. Målet med den transcendentala deduktionen är alltså att göra kategorierna objektivt giltiga. All

varseblivning är beroende av apprehensionens syntes som i sin tur är beroende av den transcendentala syntesen: kategorierna. Kategorierna är rena förståndsbegrepp och härledda systematiskt ur en allmän princip. Deras ursprung bör inte sökas i föremålen, utan i själva subjektet. De föreskriver lagar för framträdelsen och styr därigenom naturen, men de är inte härledda från naturen. Kategorierna upptäcks med hjälp av omdömesformerna: de behöver självmedvetandet för att bli bestämda. Genom metafysisk deduktion av kategorierna upptäcker man de rena förståndsbegreppen. Syntetiska omdömen möjliggörs genom begreppslik åskådningens mångfald, kategorierna i sin tur möjliggör syntetiska omdömen a priori. Genom regressiv analys av kategorierna, vilket innebär att se till dessas ursprung, bevisas att inga föremål är möjliga utan dem: inga erfarenhetsföremål är möjliga utan kategorierna.

Transcendental deduktion är omedelbar ren intuition. All förståelse av objekt och fenomen grundas av singulära presentationer, intuition, generella presentationer och begrepp. De mottas/bearbetas med hjälp av sinnlighet (receptivitet) och spontan förståelse. Intuition relaterar omedelbart till objekt, begrepp däremot är presentationer av objekten. All begreppslikhet är underkastad regler; allting i Kants värld styrs av regler och där vi tror att det inte finns några regler är de bara dolda för oss. Begreppslikhet är materia och därav kaotisk; formen är regeln som strukturerar och ordnar kaoset till att vi förstår objektet; regeln skapar det begreppslika objektet. Begrepp som predikat till möjliga omdömen relaterar till presentationen av icke ännu determinerade objekt. När begreppen skapas samlas flertalet olika presentationer under en och samma presentation; den samlande och bevarande kraften kallas: funktion. Alla omdömen är baserade på begreppen. Med andra ord så är en upplevelse av ett objekt en presentation av en presentation eller en föreställning av en föreställning. En omedelbar föreställning kallar vi intuitiv.

Alltså: den metafysiska deduktionen blottlägger de rena förståndsbegreppen medan den transcendentala deduktionen visar att dessa begrepp är oundgängliga för alla former av kunskap. Den metafysiska deduktionen påvisar kategoriernas ursprung a priori medan den transcendentala deduktionen framställer deras möjlighet såsom kunskaper a priori. Inom den metafysiska deduktionen jämföras kategorierna med tänkandets allmänna logiska funktioner. Den transcendentala deduktionen framställer de rena förståndsbegreppen som principer för erfarenhetens möjlighet: principer som gäller för all teoretisk kunskap a priori. Den fokuserar också på kategoriernas beskaffenhet och existensberättigande. All varseblivning är underordnad kategorierna. De har giltighet a priori utifrån sitt begrepp. Vi tänker oss ett föremål med hjälp av kategorierna och vi får kunskap genom åskådningar som motsvarar dessa begrepp. Erfarenhet tydliggör begreppen som i sin tur möjliggör erfarenheten. I den metafysiska deduktionen presenteras och definieras kategorierna. Den ger "ledtrådar" för att vi lättare kan finna/upptäcka kategorierna: att finna det aprioriska i kategorierna med hjälp av logiska funktioner i vår tankeverksamhet. Den metafysiska deduktionen bestämmer alltså innehållet i konceptet kategori. Kategorierna refererar till sinnligt erfarna objekt. De är "regler" för omdömena. De är universella och generella predikat till ting: "thought of objects". Kategorierna är ett tillstånd av tanke i en möjlig framträdelse. I samma framträdelse finns rum och tid och tillståndet: intuition. Intuitionen ger omdömet dess innehåll.

3b) Vad skall Kants transcendentala deduktion (be)visa?

Kants "kritik" innebär studiet av vad det är som gör att vi vet något om ett visst fenomen (sinnliga, empiriska åskådningens föremål). Kort sagt: vad är det som möjliggör vår kunskap? Vi når denna insikt genom att utgå från vår kunskap, från vår vetenskapliga och moraliska erfarenhet som ett faktum och sedan försöka härleda de villkor som är nödvändiga för att detta faktum ska bestå. Med hjälp av transcendental deduktion söker vi de förutsättningar a priori som gör kunskap om ett visst objekt möjlig. Kunskapen är objektiv och inlemmad i Kants koncept: det transcendentala.

Transcendentala deduktionens främsta uppgift är att etablera objektiv validitet och/eller verklighetsanknytta de rena begreppen. Deduktion av kategorierna bekräftar begreppen som används som transcendentala bevis (bevis för kardinalpropositionerna). Deduktionens mening är att bekräfta en term eller ett begrepp som redan används som bevis. Transcendental deduktion etablerar/möjliggör objektiv validitet av begreppen och dessas möjlighet till en syntes a priori. Alltså: transcendentala deduktionens uppgift är att se till hur fakta legitimeras eller rättare sagt: hur fakta blir legitimerat.

3c) Vilken roll har tid och rum i den transcendentala deduktionen, om någon?

Enligt Kant uppfattas varje sinnesförmimelse som placerad i rum och tid; dessa åskådningsformer är ett sätt för vårt medvetande att organisera upplevelserna. Föreställningen av rum och tid är rena åskådningar. De härrör inte från sinnen. Rum och tid är en förutsättning och betingelse för ordnandet av allt sinnligt. De är åskådningens former och utgör förutsättningen för vår erfarenhet. Åskådningens former är transcendentala. Rummet är delbart (i upplevelser och stämningar) och är det yttre sinnets åskådningsform. Tiden är också delbart (i handlandets tid och upplevelsens tid) och är i motsats till rummet det inre sinnets åskådningsform: förmimelse. Det är inte möjligt för oss att uppfatta en företeelse annat än som en del av tid och rum: allt vi erfar har tidens och rummets form. De existerar inte som objektiva realiteter utan som former för vår åskådning a priori. De är subjektiva former av intuition, som har objektiv giltighet och empirisk realitet (åskådning).

Tid och rum har rollen som förutsättning och grund för all faktainläring eller kunskapsinläring över lag. Vi kan inte tänka oss något utan att förutsätta vart i rummet fenomenet/objektet befinner sig (framträder) och i vilken del av tiden den befinner sig i; tidsligheten (ändligheten eller oändligheten) påverkar vår kunskap av det erfarna.

4. Vad är skillnaden mellan "framträdelse" och "ting i sig" enligt två-perspektiv tolkningen? Vad kan vara skillnaden mellan "ting i sig" och "noumen"?

Efter den copernikanska revolutionen sysslar inte vetenskapen längre med ting som de framträder (för det är för trivialt) utan med ting i sig (vilket är "den nya"⁶ filosofins nya utmaning). Tings egenskaper nås via igenkännande och tolkning (cognition), ting i sig nås metafysiskt som grund till den tinglighet som vi erfar; metafysiken söker det bortom erfarenheten – det transcendentala. Kant är först med att använda uttrycket "tinget i sig" om de "ting" som är källan till vår empiriska värld. Från tingen hämtar subjektet sinnesintryck som görs till upplevelser, genom användandet av de två åskådningsformerna: tid och rum. Därtill nyttjas de tolv förståndskategorierna: enhet, mångfald, totalitet, realitet, negation, begränsning, ting, orsak, gemenskap, möjlighet, tillvaro och nödvändighet.

Inom traditionell filosofi finns en distinktion av kunskapen om ting:

- Den sinnliga kunskapen om tingen så som de framträder som fenomen: *framträdelse*. Via sinnligheten får vi en föreställning av ett föremål, vilket ger oss tillgång till det. Denna åskådning blir tänkt av förståndet och ur detta uppkommer begrepp. Föreställningen av (det begreppsligade) föremålet är förmimmelse om vi afficeras av det. Åskådningen via förmimmelsen kallas empirisk och föremålet för denna åskådning kallas framträdelse. Framträdelser är alltså begreppsligt obestämda föremål för en empirisk åskådning: de är föreställningar om ting utan kunskap om hur de är i sig, utan bara hur de ter sig för betraktaren.
- Förståndskunskapen om tingen så som de är: *noumen*. Bortom fenomen sfären finns noumenal sfären där sinnligheten ger vika för förnuftets idéer⁷. Framträdelsen är fenomenet, tingen föremålet, objektet eller saken är "i sig" och är något tänkt: noumen som enbart kan tänkas till fenomen med hjälp av det rena förståndet. Som noumenon är människan ett *ting i sig*. Kunskapen om tingen i sig är nödvändig om man vill få tillräcklig förståelse om hur erfarenhetskunskapen är möjlig. Tingen i sig är likställt med verklighetens kärna vars egenskaper är oåtkomliga för oss. Hur tingen i sig är kan ingen veta. Det är ett okänt "x"⁸. Att vi inget kan veta om hur tingen är beskaffade, innebär dock inte för Kant att det skulle vara icke-existerande: de är bara onåbara med de hjälpmedel vi har att tillgå idag.

Kant kritiserar dock denna distinktion. Det finns en tradition inom filosofin att kunskap om egentligt varande får man först då tänkandet befrias sinnes begränsning. Sinnena kan enligt denna dogm bara ge kunskap om ett oegentligt varande. Kant omvärderar denna filosofiska doktrin. Inom vetenskap ska kunskap

⁶ Filosofin efter Kant.

⁷ Klar koppling till Platons idévärld.

⁸ Vi måste skilja på tingen i sig och tingen som det ter sig för oss. Enligt Kant är vår kunskapsförmåga begränsad, och därmed är det omöjligt för oss att med tanken helt och fullt greppa tingen i sig. För att tydliggöra vad detta "x" är för något kan man använda sig av påståendet "alla kroppar är tunga". "Tyngd" är predikatet och "kroppar" begreppet. De har ingen tydlig koppling för vi har inte kunskap "x" om predikatet som är avhängigt begreppet, men ändå tillhör det. "X" ligger dold bakom Mayas slöja.

baseras på objektiv fakta; via noumen är denna objektiva kunskap möjlig. Men kan vi nå noumenvärlden? Kant menar att framträdelse, förmedlade genom sinnena och förståndet, utgör det enda objektiva föremålet. Det vi vet något om är tingen sådana de framträder för oss. Det blotta tänkandet är inte kapabelt till någon kunskap alls. Det obestämda, oberoende sinnligheten och förståndet, består för sig. Ting i sig får inte plats inom det teoretiska området: de föreställningar som refererar till objekt a priori kan inte vara ting i sig. Indelningen av föremålen i sinnevärldens objekt (fenomen) och förståndsvärldens objekt (noumen) är inte möjlig. Han går så långt att han till och med menar att den inte finns. Kants tankegångar kan spåras tillbaka till filosofen Berkeley: vi kan inte vinna kunskap om något annat än "föreställningarnas spel i vårt medvetande". Metafysiken kan inte sträcka sig bortom erfarenheten. Det finns ingen öppning mot det översinnliga; vi kan inte nå eller uppleva idévärlden. Tingen i sig klargör möjlighetsbetingelserna för varje empiri, men all kunskap a priori är i tjänst hos kunskapen aposteriori. Metafysiken dras alltså med ett stort problem: den utgår från att all kunskap börjar med erfarenheten, men kommer därefter aldrig ur erfarenheten. Metafysiken är fast i erfarenheten som den anser inte är en tillförlitlig/tillräcklig källa. I väntan på tillgången till kunskap "x" kan vi inte ha någon absolut grundläggande kunskap om tingen och fenomenen. Detta "x" är roten till de vidsträckta förgreningarna: sinnlighet och förstånd. All kunskap a priori är transcendent; den finns i roten och ännu oåtkomligt under jord. Alltså: Ting är förståndsföremål som uppfattade genom åskådning kallas noumen: det handlar om förståndskunskap om tingen som *de är*; oberoende sinnligheten kallas de ting i sig. Via empirin får vi bara kunskap om tingen sådana de framträder för oss. Tingen så som de är, ting i sig, kan vi inte nå. Ting i sig är inte rumsligt eller tidsligt. Däremot uppvisar de en sorts personlighet med fri vilja.

Sinnligheten och framträdelse inskränks av förståndet i och med att det inte befattar sig med ting i sig utan med den subjektiva framträdelsen av tingen. Noumen däremot är oberoende sinnligheten. Noumen betecknar tänkandet på någonting som abstraherats från all form i den sinnliga åskådningen. Noumen är ting som inte ska tänkas vara ett sinnesföremål. Noumen är alltså ting i sig. Noumen är ett gränsbegrepp som ska inskränka sinnlighetens domäner. Sinnena presenterar föremålen sådana som de framträder, förståndet strävar att se dem som de är. Föremålen bestäms alltså genom en förening av sinnlighet och förstånd. Ett föremål som vi inte erfar sinnligt ser vi inte; det vi inte erfar finns inte. Ett föremål som vi inte erfar med förståndet förstår vi inte; det blir till obegriplig materia.

5. I den tredje antinomin (B472-B479 & B560-B586) behandlar Kant motsättningen mellan naturnödvändighet och viljans frihet. Presentera kortfattat antinomin och diskutera Kants upplösning av motsättningen.

En antinomi är en motsägelse där båda svarsalternativen tycks vara lika omöjliga. Genom att argumentera på olika sätt kan man komma fram till helt motsatta ståndpunkter i en viss fråga. Det är en uppgift för den transcendentala dialektiken att påvisa hur sådana motsägelser nödvändigtvis måste uppkomma då vi ger oss in på metafysisk spekulering. Antinomitänkande var ursprungligen en lösning på ett problem som Descartes, Spinoza och Leibniz brottades med, nämligen hur den fysikaliska världsbilden skulle kunna förenas med den religiösa, samt möjligheten till det moraliska medvetandet som går i strid med det kausala systemet i en fysikalisk värld. I tredje antinomin är det nödvändighetens värld som ställs mot frihetens. Hur ska de båda kunna förenas inom en och samma helhetsåskådning? Denna

motsättningen mellan naturnödvändighet och viljans frihet kan ses som en dikotomi där nödvändigheten står för lagbundenhet och viljans frihet för laglöshet. Naturnödvändigheten tillhör en förståndssfär/Noumenvärlden som är sinnlig medan friheten tillhör något som styrs av moralisk erfarenhet: förstånd kontra förnuft och däremellan omdömesförmågan som sammanhållande kraft. Noumenvärlden saknar tidsbegrepp och därav befriad kausalitet medan företeelsernas värld är deterministisk. Begär och böjelser är naturnödvändigheter som styr viljan som i sin tur tillhör frihetens sfär. Orsak och verkan i naturen och tillhör därav företeelsernas värld där det inte finns någon frihet; allt är strängt deterministiskt. Människan har begåvats med viljans frihet som naturens determinism inte rå över, men människan som biologisk varelse är bunden naturen. Alltså har människan två karaktärer: en empirisk, miljöbetingad (i fenomenvärlden) och en "noumenal" intelligibel (i världen av ting i sig).

Frihetsproblematiken väckte Kant ur den dogmatiska slummern. Han frågar sig vart friheten finns. I företeelsernas värld finner vi den inte för människan är enbart fri i världen av ting i sig. Ting i sig är kausalt deterministiskt styrda. För att "rädda" människans frihet introducerar Kant begreppet idealtid. Tiden har till uppgift att ordna naturföreteelserna mellan tillstånden medan friheten kräver att människan kan rå över sig själv. Människan förändrar tidens gång; det är hennes frihet. Människan skiljer sig från andra varelser i naturen genom att vara utrustad med denna frihet. Människan är dock inte absolut fri; hon handlar efter ett inre moraliskt rättesnöre. Hon är dock fri att bryta sin moraliska kodex om sammanhanget kräver det; denna valfrihet att handla gör henne fri. Kant ställer nödvändigheten och viljans frihet i en motsättning genom att spalta upp problematiken i tes: en framträdelse kan härledas från viljans frihet och antites: det finns ingen frihet – allt sker i enlighet med naturlagarna. Kopplingen mellan tillstånden är genetisk och ingen kan påverka det. Sedan lägger han fram bevis som styrker tesen kontra bevis som styrker antitesen. Bevis för tesen: ingenting sker utan en orsak; kausalitet kräver en oberoende första orsak (något a priori): spontanitet är denna första orsak. Bevis mot tesen: det är en oöverbärlig svårighet att medge obetingad kausalitet (en första rörare). Spontanitetens upprinnelse förutsätter ett tillstånd som inte har något kausalt samband med orsaken: vi kan inte med hjälp av erfarenheten nå detta tillstånd, därav är det ett tomt tanketing. Frihet är alltså ett bländverk. I vår bedömning av fria handlingar med avseende på deras kausalitet kommer vi bara fram till den intelligibla orsaken, men inte bortom denna. Vi kan få kunskap om att framträdelsen är sinnligt obetingad, men varför den intelligibla karaktären ger framträdelsen överskrida all förmåga hos vårt förnuft. Frihet och naturnödvändighet kan föreligga oberoende och ostörda av varandra.

Vi har alltså gjort tre antaganden som vi inte på det teoretiska förnuftets väg kan nå fram till:

- 1) anta människans frihet för att ge mening åt begreppet plikt
- 2) anta själens odödlighet som stärker vår moraliska intuition
- 3) anta Guds existens som garant för världsordningen

I den fenomenella världen finns inte någon frihet, odödlighet eller Gud utesluter inte att det gör detta i den noumenala världen, vilket innebär att det noumenala inte bara blir det ovetbaras utan också trons och förhoppningarnas domän.

När det gäller det moraliska medvetandet försöker Kant alltså klarlägga villkoren för den moraliska erfarenheten. Moral förutsätter fri vilja men vi bör också göra vår plikt; detta är till synes en motsägelse, men enbart en skenbar motsägelse menar Kant.

Människan hör hemma i två världar: hon kan ses som medlem av naturen (en biologisk varelse underkastad lagbundenhet) och medborgare i ett samhälle (med frihet utrustad förnuftsvarelse). I samhället är hon dock underkastad lagen, men om hon som förnuftig (moralisk) varelse väljer att leva efter den så är hon inte tvingad; alltså är hon fri. Naturvetenskapen innehåller ingen moral, men människan som naturvetenskaplig varelse har ett praktiskt förnuft och därigenom en moral. Människan vet vad som är rätt och fel eller gott eller ont – det är Gud som är upprätthållaren av den moraliska världsordningen, garanten för vår etik. Själens odödlighet och Guds existens är praktiskt nödvändiga förutsättningar för människan fortsatta samhälleliga och moraliska liv. Utan frihet blir "handling", "plikt" och "moraliskt ansvar" meningslösa begrepp. För att göra rättvisa åt vår moraliska erfarenhet talar Kant om det praktiska förnuftets postulat.

Det som också stärker hennes frihet är att hon är kapabel att utvärdera sina handlingar. Därav bryter hon kausaliteten i och med att hon i samma sorts av händelser handlar olika beroende på vilka konsekvenser det får och i vilket sammanhang hon befinner sig i.